

ÇİÇEK, M. Halil (2014). “Mevlana Halid El-Bağdadi’ye Evrensel İnsani Değerler Açısından Farklı Bir Okuma”. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014*. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). Eskişehir ss.315-323 (<http://bilgelerzirvesi.org>).

M. Halil ÇİÇEK*

MEVLANA HALİD EL- BAĞDADÎ’Yİ EVRENSEL İNSANÎ DEĞERLER AÇISINDAN FARKLI BİR OKUMA

Hayatı

1 779-1827/1242 yılları arasında yaşamış olan Mevlana Halid-i Bağdadî, Kuzey Irak’ın Kürt şehri Süleymaniye kentine bağlı olan, olan ve birçok âlim ve arif insanın yetişmesine beşiklik eden Karadağ kasabasında 1779 yılında dünyaya geldi. Baba tarafından soyunun Hz. Osman’a dayandığı rivayet edilmektedir.³²⁵ Medrese öğrenimini Süleymaniye ve çevresinde tamamlayan Bağdadî Şeyh Abdülkerim Berzencî’nin 1213/1798-1799 yılında vefat üzerine yedi yıl Berzencî medresesinde müderrislik yaptı.³²⁶

1805’te hac için yola koyulan Bağdadî Medine ve Mekke’de yaşadığı olaylar kendisini tasavvufa yöneltti.³²⁷

Mevlana Halit eş-Şehrzurî, çağların benzerini zor getirdiği ender şahsiyetlerden biridir. Mevlana Halid’in şahsiyetini çok renkli ve hareketli kılan ve çağının üstüne çıkararak çok ötelere taşıyan, dikkat çekici ilmî, manevî ve diğer kişisel özellikleridir. Mevlana Halid’te bulunan özelliklerin çoğu sıradan olan insanlarda bulunmayan özelliklerdir. Mesela onun dünya mal ve servetine karşı son derece iffetli davranması, bulunduğu yüksek mertebeyi dünyanın fani zevk ve serveti için kullanmaya ve bunu istismar etmeye tenezzül etmemesi bunun en tipik örneğini teşkil eder. Çünkü Mevlana Halit bunca şöhretine rağmen bir halifesine yazmış olduğu 22. mektupta tek bir dirheme ve tek bir kuruşa sahip olmadığını ve insanların kendisine hediye getirdiği eşyayı almamasının daha uygun olduğunu çünkü

* Prof. Dr. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.

³²⁵ Ateş Süleyman, *Tasavvufun Kaynağı, Uluslar Arası Mevlana Halid-i Bağdadi Sempozyumu, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2012*, s. 39.

³²⁶ Ateş Süleyman. a. g. e., s. 39-40.

³²⁷ A. g. e., s. 40.

insanların bunu kendisine salahına binaen verdiklerini o ise kendini böyle bilmediğini ifade eder.³²⁸

Bu dikkate değer çok önemli bir özelliktir. İşte o bunun gibi özellikleriyle çağını ve coğrafyasını aşmayı başardı ve çağlara nüfuz eden bir etki bıraktı. Harîrîzade Muhammed Kemaleddin Efendi (ö. 1299/1882), Mevlana Halid'i şu vasıflarla takdim etmektedir: "Tarikatin müceddidi, şemsu'l-mearif (Bilgilerin güneşi), es-sairi fi'l-Allah (Allah için seyreden), el-mücahid."³²⁹ Mevlana Halid'in taşıdığı diğer önemli özelliklerinden birisi, onun küçük yaşlarından itibaren Yüce Dost'a kavuşmak için ısrarlı arayışıdır. Hatta öğrencilik yıllarında bile dünya malına karşı uzak durmasını sağlayan züht ve inkıtada (insanlarla ilişkisini asgari düzeyde tutma) derinleştiği görülür.³³⁰

O bununla kalmadı bir yandan dünya malına ve siyasî elitlere karşı uzak dururken, öte yandan çeşitli ibadetlerle Allah'a yaklaşmaya da çalışmaktaydı. Bağdadî'nin kayda değer diğer bir özelliği, onun idarecilere karşı son derece onurlu durmasıdır. Zira o, herhangi bir menfaat düşüncesiyle iktidardakilerin ve idarecilerin kapısına gitmezdi. O, bu meyanda kulluk hayatını sürdürmesinde kınayanların kınamasına da aldırış etmezdi. Bu sayede toplumda çok saygın ve bilge bir kişilik edinmişti, toplumun her kesiminde sözü dinlenen ve saygı gösterilen itibarlı biriydi.³³¹

Onun uhrevî fazilet ve manevî kamalata erişme noktasındaki samimiyetini gösteren en dikkat çekici tavrı, onun ilmî birikimine ve kişisel başarı ve müktebatına, nefsin gurur ve hevesatına aldanmayıp Yüce Dost'a kavuşmak için her türlü sıkıntıyı göze almasıdır. Bunun en açık ispatı şudur: O Hindistan'a giderken yolda karşılaştığı ve ilmî münazarada bulunduğu bütün Şia âlimlerini mağlup eder. Böylece sınır tanımayan ilmî kişiliğini ve bilgeliğini çok somut bir şekilde ortaya koyar. Ama mürşidi Seyit Abdullah ed-Dihlevî'nin terbiyesine girdiğinde kendisine verdiği ezkar ve evrad vazifeleriyle birlikte onun kısa bir sürede nefsin benlik, kibir, ucb/kendini beğenmişlik ve şan-şöhret sevdalığı gibi manevî hastalıklardan biran evvel arınmasını sağlamak için kendisine, nefse çok ağır gelen ve onur kırıcı olan bir vazifeyi şöyle tevcih eder:

³²⁸ Muhammed As'ad Sahipzade, Buğyetu'l-Vahid, fi Mektubati Hazreti Mevlana Halid, Dimaşk Matba'atu Terakki'nin 1334 Ofseti, s.131-132.

³²⁹ Çiçek Yakub, Tibyan'a Gre Mevlana Halid Bağdadî, s. 77.

³³⁰ A. e.

³³¹ A.e., s.78.

“Halid, bizim huzurumuzda ilerlemek istiyorsan sana işini haber veriyorum: Bu günden itibaren tuvalet temizliğinden sen sorumlusun. Senin görevin hizmet ehillerinin tuvaletlerini temizlemek ve tuvalete gittikleri yolları süpürmek.”³³²

O da verilen vazifeyi layıkıyla yerine getirmeye çok özen gösterdi. Bunun için genellikle yıllar süren tasavvufî eğitimini bir seneden az bir sürede bitirerek sadece Nakşî tarikatından değil; onunla birlikte Kadîrî, Kübrevî, Çeştî ve Sühreverdî tarikatlarından da icazet/manevî halifelik payesini almayı hak etti. O böylece 1 seneden az bir sürede seyr-u sulukunu tamamladıktan sonra şeyhinin tâlimatıyla halkı irşat etmek üzere Irak taraflarına geri döner.³³³ Şeyhi onun tasavvufî bir makam olan “Ferd-i kâmil” mertebesine ulaştığını söyler. Şeyhi onun kısa bir sürede manevî yönden çok yüksek makamlara ulaştığını görür ve onu Delhi’den yolcu ederken yaya olarak yedi kilometrelik bir mesafeye kadar onunla yürüyerek uğurlar. Bir rivayete göre onun arkasında da şu Farsça cümleyle onun haiz olduğu manevî makamı ifade eder: “Halid-i Kürd bird”. Yani Kürt Halid tarikatın özü ve öncülüğünü beraberinde götürdü. Gerçekten de böyle oldu. Zira Tasavvuf tarihinde Mevlana Halid’e kadarki uzun dönemde Nakşî tarikatının birçok öncü şahsiyetleri ya Orta Asya’dan veya Hint alt kıtada yetişmiş olan insanlardandı. Ancak Mevlana Halit, tasavvuf ve tarikatın hizmet havzasını Orta Asya ve uzak Doğudan Batı Asya ve Orta Doğu coğrafyasına kaydırды. İmam Rabbanî (ö. 1092) dışında Mevlana Halit kadar tarikatı global bir olay haline getiren ve kısa bir süre içerisinde onu dünyanın üç kıtasına yayan hemen hemen hiç olmadı. Mevlana Halit, bütün bunları ileri görüşlülüğü, derin hikmeti, köklü bilgeliği ve toplumun kılcal damarlarına kadar nüfuz eden ferasetiyle yaptı. O İslam Ümmetinin yaralarını sarmak ve tasavvufta bir dinamizm ve yeni bir heyecan oluşturmak için önüne büyük hedefler koymuştu. Şahısların değeri ve büyüklüğü, kendilerine belirlemiş oldukları hedeflerle ölçüldüğüne göre Bağdadînin büyüklüğüne mütenasip büyük hedefleri vardı.

Mevlana Halid’in olağanüstü ilmî ve tasavvufî kişiliği, onu Osmanlının siyasî ve ilmîye sınıfı için bir cazibe merkezi haline getirdi. O, çağının büyük âlim ve şahsiyetlerinden büyük müfessir Alusî, büyük fakih İbn Abdin, Şam Müftüsü Hüseyin Muradî Efendi ve II. Mahmud’un Şeyhulislam’ı Mekkîzade Mustafa Asım Efendi

³³² Ateş Süleyman, Tasavvufun kaynağı, s. 40.

³³³ Çiçek Yakup, Tibyan’a Göre Mevlana Halid Bağdadî, s. 79; Ateş Süleyman, Tasavvufun Kaynağı, s. 41.

gibi büyük ilmî şahsiyetlerinin yanı sıra birçok eyalet valisini de kendisine bağlamıştı.³³⁴ Onun bu olağan üstü tasavvufî şahsiyetinin en büyük kanıtı belki o günkü kıt iletişim imkânlarına rağmen tarikatının temsilcileri olan halife ve müritlerinin çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olmalarıdır. Hicaz ve özellikle Mekke-Medine, Irak, Suriye, Hindistan, Afganistan, Maveraünnehir, Mısır, Amman, Filistin, Mağrip, Türkiye, onun tarikatının yayıldığı coğrafyalardan sadece bazılarıdır.³³⁵ Büyük şahsiyetlerin büyüklükleri geriye bıraktıkları eserlerle ölçüldüğüne göre Mevlana Halid'in bu geniş etki alanı onun ne kadar büyük bir şahsiyet ve önder bir ıslahatçı olduğunu ispatlamaya kâfidir. Onun her türlü muhalefete rağmen Osmanlı devletinin hem siyasi elitlerine, hem bürokrasisine, hem ilmiye sınıfına hem de halk tabakalarına kısa bir süre içerisinde nüfuz etmeyi ve adeta onları teslim almayı başarması olağanüstü bir şahsiyete sahip olduğunun en açık bir kanıtıdır.

Mevlana Halid'in İlmî Kişiliği

Mevlana Halid'in hayatında iki önemli unsur ön plana çıkmaktadır ve bu iki unsur onun hayatında ağırlık merkezini oluşturmaktadır. Manevî karizmasının oluşmasında da bu iki önemli unsur öne çıkmaktadır. Birisi Tasavvufî kişiliği diğeri de ilmî kişiliği. Harirîzade Bağdadî'nin ilmî kişiliğini şu ifadelerle dile getirir: *El-Âlim, el-Allame, el-Hibr, el-Fehhame, mantuk ve mefhum ilimlerine malik, ilimlerde yed-i tulâ'ya sahip, el-arif, el-müsellik, müritlerin mürebbisi, salıkların mürşidi.*³³⁶ Karadağ'da birçok hocadan ders alan Bağdadî buluş çağına ermeden nazım ve nesirde parladı, kendisine zahir ilimlerde sorulan her soruya güzel cevaplar veren biri oldu.³³⁷ İlmî seviyesini anlamak için 16 ciltlik büyük Ruhü'l-Meanî tefsirinin müellifi Şehabeddin el- Alusî (ö.1270)'nin, "el- Feydu'l-Varid Ala Mersiyeti Mevlana Halid" adlı eserinde Siyalekutî'nin Kelama dair el-

---

³³⁴ İbrahim Fasih Efendi, el- Mecdu't-Talid fi Menakibi'-Şeyh Halid, (Mecamiu'l-Yevakit adlı dört risaleyle birlikte ofset basılmıştır) el-Matbaatu'l-Amiriyye, Mısır, Mısır 1321, s. 37, Ateş Süleyman, Tasavvufun Kaynağı, s. 41; Çiçek Yakup, Tibyan'a Göre Mevlana Halid Bağdadî, s.82.

³³⁵ İbrahim, el- Mecdu't-Talid, s. 36; Ateş Süleyman, Tasavvufun Kaynağı, s. 41.

³³⁶ A. e.

³³⁷ Çiçek Yakup, Tibyanu Vesaili'l-Hekaik fi Beyani Selasili't-Teraik'a Göre Mevlana Halid Bağdadî, Uluslar Arası Mevlana Halid-i Bağdadî Sempozyumu, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2012, s. 78.

Hayalî üzerindeki haşiyesini Mevlana Halid'in yanında okuduğunu ifade etmesidir.³³⁸

Mevlana Halid'in geriye bıraktığı eserlerden onun kendi çağının ilmî yapısı içinde oldukça zor olan ve ciddi birikim gerektiren konularda söz sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla eğer o isteseydi çok daha zengin bir yazılı ilim mirasını bırakabilirdi. Ne var ki, o bir yandan hakikî ve yüce dosta kavuşmayı bir yandan da toplumun irşat ve ıslahını önemseydiği için yazılı te'lifatla fazla ilgilenmedi. Ayrıca çok genç yaşta vefat etmesi de onun geriye az eser bırakmasının önemli amillerinden biridir.

Mevlana Halid'in geriye bıraktığı eserleri şunlardır. Bir Divan, Rabita ile ilgili ufak bir Risale³³⁹, Kalam ilmine dair Ta'likatun ala Haşiyeti's-Siyalekutî, Şerh-u Makamati'l-Harirî, Şerhu'l-Akaidi'l-'Adudiyye, Ta'likat al Haşiyeti's-Seyalekuti al Abdulğafur el-Lari, diğer bazı ta'likler Risaletun fi'l-İradeti'l-Cüz'iyye³⁴⁰ ve Şerhu Hadisi'l- Cebr.³⁴¹ Mevlana Halid'in yazdığı bu eserler az olsalar bile ancak özelliği alanlarda yazıldıkları için Bağdadî'nin derin ilmî kişiliğine ve büyük bir ilmî otoriteye sahip olduğunu göstermektedir.

Mevlana Halid'in Tasavvufî Kişiliği

Mevlana Halid el-Bağdadî ve eş-Şehrzurî, yazılı eserden ziyade insan yetiştirmeyi ön plana çıkardığı için bütün himmetini toplumun ıslahına hasretti. Zira toplumun kötülüğe doğru geçirmekte olduğu evrilmeyi, ahlakî dejenerasyonunu, nefsanî ve şehvanî arzu ve isteklerin gittikçe toplumda baskın gelmesi, günahların toplumda yaygınlaşması, manevî ve insanî değerlerin azalması noktalarındaki realiteyi Mevlana Halid yakından müşahede etti. Bu durumun acilen manevî bir müdahaleye muhtaç olduğunu gördü ve bunun için topluma bazı müessir reçetelerin sunulmasının gerekliliğini kavradı ve bunun da ancak tasavvuf kanalıyla mümkün olabileceğini gözlemledi. Çok isabetli bir öngörüyle tasavvufa yeni bir dinamizmin, yeni bir yorumun ve yeni bir heyecanın verilmesinin gerekliliğini gördü. Mevlana Halit bunu fevkalade olan karizmatik şahsiyetiyle çok kısa bir süre içinde gerçekleştirdi. Çünkü her şeyden önce o toplumun

³³⁸ Muhammed As'ad Sahipzade, Buğyetu'l-Vahid, fi Mektubati Hazreti Mevlana Halid, Dimaşk Matbaatu Terakki'nin 1334 Ofseti, s. 80.

³³⁹ Bkz. Sahipzade, Buğyetu'l-Vahid, s. 72-79

³⁴⁰ Bu risale için bkz. Sahipzade, Buğyetu'l-Vahid, s. 88-104.

³⁴¹ İbrahim, el- Mecdu't-Talid, s. 37; Çiçek Yakup, Tibyan'a Göre Mevlana Halid Bağdadî, s. 80.

hastalıklarını iyi teşhis ediyordu. Bu hastalıkların üzerine kararlı, müstakim, dürüst, samimi ve bilge öncü ve önderlerle ve çok ihlaslı davetçilerle varmak gerekiyordu. Bunları yetiştirip Müslüman toplumun farklı kesimlerine yaymak ve İslam ümmetinin değişik coğrafyalarına göndermek icap ediyordu. Bunun farkında olan Mevlana Halid her tarafa ihlâslı, birikimli, yetenekli ve toplumu istismar etmeden aydınlatan ve doğruya yönlendiren samimi halifeler ve müritler gönderiyordu. O bu halifelerinin samimiyetlerini pekiştirici, diri ve canlı tutucu nasihat ve tesviyelerde bulunuyordu. Onlara sıkça mektuplar gönderiyordu. Bu bağlamda kayıt altına alınan ve günümüze kadar gelen mektupları 106 tanedir. Böylesine sıkıntılı bir hengâmede bir yandan yetiştirilen halifelerinin samimiyetlerini ve tarikata bağlılıklarını pekiştirici, bir yandan da genel halkın İslamî heyecan ve aşklarını coşturucu ilke ve tâlimatlara ihtiyaç vardı. Mevlana Halid tam bu noktada toplumu islam2ı yaşamaya yönlendiren çok müessir pratik bazı ilkeler koyuyordu ve mensuplarını bu ilkelere uymaya çokça davet ediyordu.

Bu ilkelerin başında sünnet-i seniyyeye uymak geliyordu. O özellikle halife e diğer mensuplarını sünnet-i seniyyeye sıkıca uymalarını sıkça tavsiye ediyordu.³⁴² Mevlana Halid'in sünnet-i seniyyeye vurgusu değişikdir ve önemlidir. Zira o bunu birçok mektubunda değişik üsluplarla ve ta'zim dolu ifadelerle tekrar etmektedir.

Bağdadî'nin üzerinde durduğu diğer bir ilke de istikametti. O bu dünya hayatında yaşayan insanların genel zaaf ve hastalıklarını, toplumsal yapının sıkıntılarını iyi biliyordu ve ona göre de tedavi etmeye çalışıyordu. Bunun için o halifelerine ve müritlerine şer'i şerifin istikametinden ayrılmamalarını ve bunu gerçekleştirebilmek için de günahlarından gafil olmamalarını tavsiye ediyordu. Aslında Mevlana Halid'in ısrarla vurguladığı istikamet ilkesi insanlığın her zaman ihtiyaç duyduğu bir ilkedir. Örneğin günümüz insanı buna ne kadar muhtaçtır. Bu ilkenin diğer adı ıslahtır. Zira ancak istikamette olan bir insan ıslah olmuş olur. Bunun için Bağdadî birçok mektubunda ısrarla istikamet üzerinde durmaktadır.

Üzerinde durduğu diğer bir ilke de tarikat mensubunun günahının, acz ve kusurunun farkında olmasıdır. Zira günahının farkında olan bir insan kolayca onda ısrar etmez ve her fırsatta o

---

³⁴² Bkz. Muhammed As'ad Sahipzade, Buğyetu'l-Vahid, fi Mektubatı Hazreti Mevlana Halid, Dimaşk Matbaatu Terakki'nin 1334 Ofseti, s. 112, 133, 134, 138,

günahını terk etme yollarına bakar. İşte bunun için Bağdadî bağlılarına yazdığı mektuplara onları sıkça istiğfar ve tövbe etmeye davet eder ve bunu ihmal etmemelerini mükerreren tavsiye eder.³⁴³

Mevlana Halid'in üzerinde durduğu diğer önemli bir ilke de dünya mal ve servetine karşı uzak durmak. O tasavvuf ve tarikatın mal toplamaya çok müsait bir kurum olduğunun bilincinde olduğu için halife ve müritlerini mal ve servete karşı tekrar tekrar uyarır. Bu oldukça önemli ve anlamlıdır. O böylelikle bazı tasavvuf çevrelerinde görülen Müslümanları istismar etmelerini sıkı bir şekilde önlemeye çalışmaktadır.³⁴⁴ Bunu birçok mektubunda görmek mümkündür. Bu şekilde Mevlana Halid'in hem tasavvuf için hem de sosyal yapı için önemli bir ıslahatçı olduğu net bir şekilde görülüyor.

Tasavvufa yeni ruh ve heyecan kazandırma ve onu yeniden restore etme hususunda Bağdadînin çabaları erbabınca bilinmektedir. Bunun için "el-müceddidi" lakabını almıştır. Mevlana Halid'in (Kuddise sirruhu) bu meyanda Bağdat'taki halifelerine yazdığı 12. mektubu çok önemli tavsiyeler içerir: Onlara tasavvufta aşırı gitmemelerini ve Allah'ın dostlarına karşı gelmekten sakınmak gerektiği gibi onlar hakkında akideye zarar verecek biçimde aşırı gitmekten de sakınmanın gerekliliğini, bunun evliya hakkında aşırı gidenlerde çokça görüldüğünü, Şeytanın plan ve tuzak sahip olduğunu³⁴⁵ ve sufilerin şatahatına aldanmamalarının³⁴⁶ gerektiğini söylemek suretiyle onlara çok önemli dersler ve mesajlar vererek uyarır. Bir mütesavvif için bu mesajlar oldukça önemli ve anlamlıdır.

O ayrıca hem bu mektubunda hem de başka mektuplarında halifelerine siyasî nasihatlerde bulunmayı da ihmal etmez. Devlet ricalının kapılarına gitmemelerini ve bu siyasîlerle fazla iç içe olmamalarını ve onlara, kedinizi iyi siyasileri de zâlim görerek, gıybetlerini yapmamalarını söyler ve ancak onlar için dua etmelerini önerir.³⁴⁷

O bu mektupta zâlim idareci ve yardımcılarını, dünya şehvetlerine dalan tüccarları, ilmi şan şeref ve dünya malını toplama

³⁴³ Bkz. Muhammed As'ad Sahipzade, Buğyetu'l-Vahid, fi Mektubatı Hazreti Mevlana Halid, Dimaşk Matbaatu Terakki'nin 1334 Ofseti, s. 144.

³⁴⁴ A. g. e., s. 119, 129, 139

³⁴⁵ Sahipzade, Buğyetu'l-Vahid, s. 87.

³⁴⁶ Sahipzade, Buğyetu'l-Vahid, 112.

³⁴⁷ Sahipzade, Buğyetu'l-Vahid, s. 112. Bağdadî 28. Mektubunda bir halifesine açık bir şekilde isteseler bile idarecilerin yanına varmamalarını belki Müslümanların imamı için salah ve ıslah ile dua etmelerini ve Allah'ın din düşmanlarına karşı İslam'a yardım etmesi için dua etmelerini tavsiye eder. Bkz. Sahipzade, Buğyetu'l-Vahid, s. 140-141.

vesilesi kılanları, ıslah ismiyle insanların sırtından geçinmek isteyenleri, kaplanlar gibi dünyevî makam ve mansiplerin üzerine atlayanları, halifeliği para-pul toplamaya vasıta edenleri tarikata almamalarının direktifini verdikten sonra mektubunda şu önemli önerilere de yer verir: Sizin bana en sevimli olanınız tabileri en az olan, dünya ehliyle ilişkisi en az olan, yükü en hafif olan ve hadis ve fıkıhla en çok meşgul olanıdır.³⁴⁸ Görüldüğü gibi Bağdadî niteliği hiç önemsemediği buna mukabil niceliği ve toplumun ıslahında uzun vadede daha etkili olan ilim ve irfanı önemsemediği görülmektedir. Bu çok bilgece bir duruştur.

Mevlana Halit, bu ıslah hareketinde fevkalade bir başarı kaydetti. Bunun için hem “Mevlana” hem de “müceddit” lakabını aldı. Kendi başına tarikatın bir simgesi haline geldi. Mevlana Halit genç yaşta vefat etmesine rağmen tasavvufî çevrelerde belki Kıyamete kadar silinmeyecek geniş ve kalıcı bir etki bıraktı. Binin üzerinde halifesi vardı. O tasavvufa taze bir kan, taptaze bir ruh verdi; o Nakşi tarikatında yeni bir coşku, güçlü bir heyecan ve farklı bir özgüven oluşturdu. O tarikatı yeniden disiplinize etti. Onun bu disiplinle ilgili ilkelerine ve prensiplerine uymayan mürit ve halifeleri tarikattan çıkardı. Zaman zaman halifelerine herkesi tarikata almamaları noktasında sıkı uyarılarda bulunduğunu Bağdat’taki halifelerine yazdığı mektupta görmekteyiz.³⁴⁹ Bunun için ondan itibaren olan nakşî tarikatına “el-müceddid” denildi. Kimseye de eyvallah etmedi. Siyasîlere boyun eğmediği kendi başlısı olan o gün için Ürdün AKA eyalet valisi olan Abdullah Paşa’ya yazdığı bazı mektuplardan kolayca anlaşılır.³⁵⁰

Mevlana Halid’in çağlar boyunca eskimeyen, deformasyona uğramayan evrensel ilkelerini üç kelimeyle özetlemek mümkündür: İhlâs, edep ve muhabbet³⁵¹ Bu ilkelerin her biri çağımız insanının çokça muhtaç olduğu birçok ilke ve esası içermektedir.

Sonuç

Çağının en önemli ilmî şahsiyetlerinden biri olan ve de bulunduğu ortamlarda öncelik ve önderliği kimseye kaptırmayan Bağdadî, değerlerin en büyüğü olan Yüce dosta kavuşmak, ardından da insanlara hem bilgisiyle hem de yaşayışıyla yararlı olmak için

³⁴⁸ A. g. e., s. 112-113.

³⁴⁹ Bkz. Sahipzade, Buğyetü'l-Vahid, s. 112- 113.

³⁵⁰ Bkz. Sahipzade, Buğyetü'l-Vahid, s. 227-229.

³⁵¹ Ramazan Muslu, Mevlana Halid-i Bağdadiye Göre Mürit – Mürşit İlişkisinin Boyutları, Uluslar Arası Mevlana Halid-i Bağdadi Sempozyumu, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 2012, s. 113.

bugünkü Irak'tan ta Hindistan'a kadar gider ve o uzak diyarlarda çok sıkı bir şekilde bir yıl boyunca çok yoğun manevî bir eğitim aldıktan sonra insanları eğitmek, topluma faydalı olmak için çok yoğun bir hayat temposuna girer. O bu çalışmalarını boyunca bazı değerleri ön plana çıkarır: Eğitim, samimiyet, sevgi ve edep. Bu değerleri ön plana çıkarması samimi duruşu ve âlim kişiliği nedeniyle kısa bir süre zarfında etrafında muridan ve talebelerden oluşan ve on binlere varan bir sevdalılar ordusu oluştu. O samimiyetten ödün vermemek için çağının siyasal imkânlarını kullanma şansı olmakla birlikte siyasilerden kimsenin boyunduruğuna girmede. O saafetini bozmadı. Bu fevkelade performansı nedeniyle belki başkasına nasip olmayan bir teveccühle karşılaştı. Artık "Halidiye" kolundan söz edilir oldu. Şahsında topladığı özelliklerinden ve karizmasından ötürü ona karşı oluşan sevgi seli her geçen gün daha fazla artıyor ve Orta Doğunun hatta Asya kıtasının sınırlarını taşıyordu. O gelecek nesillere de bırakılacak güzel bir miras olarak samimiyetten ödün vermiyordu. Samimiyetsiz davranan mürit ve talebelerini kovuyor ve tarikatıyla ilişkilerini koparıyordu. Bu nedenle onun yeni döneminde samimiyet, dürüstlük, sevgi ve toplum için faydalı olmak çok şey ifade ediyordu. O genç yaşta vefat etmesine rağmen geriye tasavvufta, manevî eğitimde ve ilimde çok önemli bir miras bırakıyordu.

Kaynakça

- Ateş Süleyman, Tasavvufun Kaynağı, Uluslar Arası Mevlana Halid-i Bağdadi Sempozyumu, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2012.
- Çiçek Yakub, Tibyanu Vesaili'l-Hekaik fi Beyani Selasili't-Teraik'a Göre Mevlana Halid Bağdadî, Uluslar Arası Mevlana Halid-i Bağdadi Sempozyumu, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2012.
- İbrahim Fasih Efendi, el- Mecdu't-Talid fi Menakibi's- Şeyh Halid, (Mecamiu'l-Yevakit adlı dört risaleyle birlikte ofset basılmıştır) el-Matbaatu'l-Amiriyye, Mısır 1321.
- Muhammed As'ad Sahipzade, Buğyetu'l-Vahid, fi Mektubati Hazreti Mevlana Halid, Dımaşk Matbaatu Terakki'nin 1334 Ofseti.
- Muhammed As'ad Sahipzade, Buğyetu'l-Vahid, fi Mektubati Hazreti Mevlana Halid, Dımaşk Matbaatu Terakki'nin 1334 Ofseti.
- Ramazan Muslu, Mevlana Halid-i Bağdadiye Göre Mürit – Mürşit İlişkinin Boyutları, Uluslar Arası Mevlana Halid-i Bağdadi Sempozyumu, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 2012.